MAPONESA A BOLAILE MOETAPELE OA NUM HO BOLAOA HA BATHO KA SEHLOHO KE MAPONESA A PROTEA.

Comrade Sam Tambani, eo e neng e le Molulasetulo oa National Education Sub-Committe (NESCO) hape e le setho sa Komiti e Kholo ea NUM (NEC) o bolauoe ke maponesa Seteisheneng sa Maponesa sa Protea se Soweto.

Tambani o bolauoe ha maponesa a ne a thunya likete-kete tsa batho ba neng ba hoanto e le ha ba ipelaetsa ka mokhoa o khutsitseng. O thuntsoe kamora hoba ho fanwe ka lengolo la litletlebo le hlahisang boipelaetso ba batho khahlanong le ho bolauoa ka sehloho ha Mongoli e Moholo oa South African Communist Party, Comrade Chris Hani.

Batho ba neng ba hoanta ba ne ba hlaha raling e neng e le boipelaetso khahlanong le ho bolaoa ha Hani, mme yona e ne e tshoaretsoe Jabulani Amphitheatre, Soweto, moo Mopresilente oa ANC a ileng a fana ka puo teng.

Tambani joalo ka Mongoli oa ANC Soweto Sub-Region, o ne a etelletsepele mohoanto ona oa boipelaetso oo ho ona ho bolauoeng batho ba robeli ka sehloho. Likete-kete tsa batho li ile tsa ba teng phupung ya la Tambani le neng le le ka la 24 Mmesa mme ho ne ho ena le libui ho tsoa ho ANC, SACP, COSATU le NUM tse neng li tlotla seloani sena se re siileng.

SELOANI SA TOKOLOHO

Sam Tambani o ne hlaha lelapeng le neng le futsanehile sebakeng sa Transvaal Leboea, mme o ile a tsoellapele a ba seloani se babatsehang haholo se neng se ikemiselitse ho lokolla batho bokhobeng boo ba teanang le bona joalo ka sechaba mmoho le bophelong.

O ile a kena mokhatlong oa basebetsi a sa ntsane a le mocha haholo mme ha a ka a hloleha ho loana khahlanong le meputso e bakang bofutsana, maemo a sa lokang a tshebetso, tlhokeho ea mesebetsi, tlhokeho ea malapa mmoho le khethollo ea mmala ka kakaretso.

O ne a e na le kutloisiso ya kamano ea khatello eo basebetsi ba neng ba e fumana ho bahiri mmoho le khatello e phatlaletseng ho tsa lipolotiki e neng e bakoa ke khethollo ea mmala.

O ile a susumetsoa ke lerato la ho bona batho ba habo ba lokolohile, kahoo ha a ka a lumella ho salla morao, eaba o kenela mokhatlo oa ANC, SACP le NUM.

Ho babatseha ha hae joalo ka seloani sa tokoloho ho bakiloe ke boitseko boo a neng a iphumana a le hara bona khahlanong le libopeho tsohle tsa khethollo le puso e thata, mme hona o ile a ho phetha ho fihlela a teana le lefu la hae matsohong a lira tsa hae tsa nako e telele.

Likulo tsa maponesa a emelang khethollo li ntshitse moea oa SAM Tambani. Ha ho na matla a mollo le haebe a makae a ka bolaeang mehopolo ea tokoloho, toka, demokerasi le tsoellopele bophelong tseo Sam a ileng a phela a ba a shoa bakeng sa tsona.

O siiele mpho e kholo bakeng sa mafutsana hore ba tshoane le ena. Batho bohle ba ratang tokoloho ba naheng ea rona ba ka fumana tshusumetso historing ea bophelo ba Sam joalo ka seloani sa tokoloho.

Ka ho latela meetlo ea liloani tsa tokoloho lefatsheng ka bophara o ne a le oa pele ho leba pele mme e le oa morao ho khutlela morao.

Sa rona joale ke ho phahamisa lerumo lena le oetseng fatshe mme re loane ntoa ena e khahlanong le khethollo ea mmala le tshebetso tsa linoamali ho fihlela re fenya.

COSATU E RERA TSELA E LEBILENG PELE

Manqosa a basebetsi a ka bang ka holimo ho makholo a mararo (300) a ile a ba teng Sebokeng sa Cosatu sa Matsholo se neng se tshoeroe ka la 26-28 Hlakubele 1993.

Seboka se ile sa buisana haholo ka litaba tsa bohlokoa tse tobaneng le mokhatlo mme sa rera ntshetsopele ea bohlokoa bakeng sa mokhatlo oa basebetsi ka kakaretso. Kamora matsatsi a mararo a lipuisano tse matla, ho ile ha hlahisoa lenane la liketsahalo bakeng sa selemo sa 1993.

Seboka se ile sa amohela tshisinyo bakeng sa Lenaneo la ho Bopa hape Bocha le Ntshetsopele, eo COSATU e e libisitseng ho litho tsa eona ka kakaretso, ho Mekhatlo e meraro e entseng selekane (Tripartite Alliance) mmoho le ho mekhatlo e meng hore li buisane ka eona. Lenaneo lena le tla sisinya sechaba se bopiloeng bocha hape mme se reriloeng hantle, maemong a tsa khahisano le tsa moruo mmoho le maemong a mmuso, ho etsa bonnete ba hore demokerasi e ncha e phetha litabatabelo tsa batho bohle.

COSATU e na le tshepo ea ho bona likhetho tse kenyelletsang litaba tsa bohlokoa tsa lenaneo lena, le ho rera ka hloko kamoo lenaneo lena le ka kengoang tshebetsong.

Sebokeng se seholo se Ikhethang sa COSATU se tla tshoaroa ka khoeli ea Loetse selemong sena, bakeng sa ho phetha tshisinyo ea Lenaneo la ho Bopa bocha, ho kenyelletsa le mohopolo oa ho fihlela Selekane sa ho Bopa bocha mmoho le ANC.

Seboka se entse sephetho sa hore COSATU e tshehetse ANC ka botlalo letsholong le tlang la likhetho. COSATU e tlilo ba le lenaneo la ho ruta batho ho khetha (vouta) bakeng sa ho etsa bonnette ba hore basebetsi ba bangata ba ea likhethong ka potlako. Mokhatlo o se o lemohile lihlaselo tse mpe tse etsuoang ho basebetsi ka ho fokotsoa mesebetsing, bahiri ba nka liqeto ba le bang bakeng sa ho bopa hape bocha, hlaselo ea lipuisano tse kopanetsoeng mahareng a basebetsi le bahiri (collective bargaining) mmoho le merusu e bakoang ke mmuso. Ho hlakile hore litshisinyo tse khahlanong le mekhatlo ea basebetsi tse leng teng morerong oa moruo oa Letona la lichelete (Derek Keys Normative Economic Plan) mmoho le Lengolong le Phatlalatsang Ditokelo la mmuso ha se lintlha tseo ho fanoeng ka tsona bakeng sa lipuisano joalo ka ha ho boletsoe. COSATU e tla itshunya ka boeona hore e thuse litho tsa eona moo mmuso kapa bahiri ba etsang liqeto ba le bang tsa ho liha libopeho tsa litherisano tse kopanetsoeng mahareng a bahiri le basebetsi, joalo ka intastering ea ho haha le intastering tse ling. Holimo ha moo e tla hlahisa taba ena ho National Economic Forum (NEF) hobane e hanyetsana le ho buisana ka leano ha e kentsoe tshebetsong ka mohopolo oa ho senya liforamo tsa litherisano.

Seboka se ile sa bua hape le ka qaka e leng teng tshebeletsong tsa mmuso, ho kenyelletsa le thuto, mme eona e bakoa ke ho hloka boikarabelo ha mmuso ka ho etsa qeto o le mong bakeng sa ho bopa hape bocha mme o theola meputso hape o fokotsa basebetsi mesebetsing ea bona.

COSATU e tla kenya lenaneo la liketsahalo tshebetsong bakeng sa ho tshehetsa basebetsi hore ba fumane meputso e lekaneng bakeng sa ho phela mmoho le molao oa tshebetso (Labour Relations Act – LRA) o le mong, le ho khutlisetsa morao qeto tse entsoeng ka bong, haholo-holo haebe ho theoloa hona ho fokotsa tshebeletso tsa merabe e seng e ntse e fumana tshebeletso tse sa lekanang. Ho tla ba le mehoanto ka la 8 Motsheanong mabapi le qaka ena e leng teng tshebeletsong tsa mmuso.

Seboka se ile sa tshoaea phoso hape maemo a sa amohelehang a tshebetso bakeng sa basebetsi mmoho le mafutsana. Joalo ka ha meputso e theoha, bahiri le bona ba ntse ba fokotsa basebetsi mesebetsing ea bona. Ho sa le joalo litheko le tsona li nyoloha ka mokhoa o tshabehang. Phatlalatso ea Derek Keys ea khafa ea VAT le nyollo ea theko ea mafura ho bakile hore litheko li nyolohe, ho kenyelletsa lipalangoa le poso jaolo-joalo. Mokhatlo o tla tiisetsa hore lintho tse joalo ka merian a, motlakase le metsi li se ke tsa lefelloa khafa ea VAT. COSATU e ntse e lekolisisa ho fokotsoa ha basebetsi ho ntseng ho tsoellapele mme e tla hloma letsholo la bochaba le khahlanong le liphokotso. Letsholo le tshehetsang ho hlongoa ha mesebetsi le lona le tla ba teng ka eona nako eo.

Seboka se tshoaile phoso hape mmuso oa khethollo ka ho ba le taolo e ntseng e tsoellapele ea lekhotla la khaso la SABC. COSATU e ikemiselitse ho ba le letsholo la ho se lefelle lilaesense tsa SABC (licence boycott), mme e qobelle le baphatlalatsi (advertisers) ba leng tlasa lifeme tse leng ho COSATU hore ba ntshe diphatlalatso tsa bona ho SABC. Seboka se bontshitse bohlokoa ba ho hlophisa basebetsi, basali mmoho le batho ba mahaeng bao ba eso ka ba hlophisoa. COSATU e tla ba le mosebetsi o moholo oa ho ea ho basebetsi ho ilo ba behela ka liqeto tsena le ho ba neha matla a ho kena litabeng tsa bohlokoa tsa lipolotiki le tsa moruo, ho kenyelletsa le ntshetsopelo ea leano.

PHENYO EA BASEBETSI BA S.A. – LETSHOLO LE QALILOENG KE NUM

HA HO NA KHAFA E TSHOANELOANG HO LEFSHOA MEPUTSONG EA LIPHOKOTSO (RETRENCHMENT)!

Muso o tsebisitse hore basebetsi ba fokotsoang mesebetsing ba ke ke ba lefa khafa bakeng sa meputso eo ba e fumanang.

Tsebiso ena e entsoe lilemona tse peli kamora letsholo la NUM.

NUM e hlahisitse kopo ena ea ho felisa khafa bakeng sa meputso ea liphokotso ka selemo sa 1991 kopanong ea pele ea Mining Industry Summit, e leng kopano e kholo e akaretsang merafo. Hona ho ne ho etsoa ka baka la basebetsi ba bangata ba neng ba ena le litletlebo tsa hore mmuso o nka tshelete e ngata ea khafa meputsong ea bona ha ba fokolitsoe mesebetsing. Hona e ne e se ntho e lokileng hobane ba bangata ba basebetsi bana ba nka nako e telele ba sa fumane mesebetsi e meng mecha. Kahoo ba hloka tshelete ena bakeng sa ho iphelisa.

Regional Committee e mane Orange Free State mmoho le batsamaisi ba merafo ba ile ba ea ho mobokelli oa khafa (Receiver of Revenue) ho ea kopa mmuso hore o tlohele ho 'utsoa' tshelete ea basebetsi ba fokolitsoeng mesebetsing. Mmokelli oa khafa o ile a hana – a re o mpa a latela molao. Kahoo NUM e ile ea ba le letsholo khahlanong le hona, ka Kopano ena e kholo e akaretsang merafo e mengata (Summit) hore molao ona oa khafa o fetoloe.

Molao ona joale o se o fetotsoe!

Ka ho latela liphetoho tse leng molaong, maemo ana a latelang a tla kena tshebetsong:

- Basebetsi ba fokolitsoeng mesebetsing kamora la 1 Hlakubele 1992 (selemong se fetileng) mme bao ba ileng ba lefa khafa bakeng sa meputso ea bona, ba ka ea ho ilo e lata hape ho mmuso. (Re tla fana ka litsebiso tsa hore hona ho tla etsuoa joang ho NUM NEWS e latelalang.)
- Basebetsi ba tlang ho fokotsoa mesebetsing ho tloha joale ba ke ke ba lefa khafa bakeng sa moputso oo ba tlang ho o fumana.
- Tshelete ea ho fokotsoa mosebetsing e ke ke ea lefelloa khafa kantle haebe e le ka holimo ho R30 000. Ha e le ka holimo ho R30 000 ho tla ba le khafa le tshoaneloang ho lefshoa.
- Mokhoa ona oa "ho se lefe khafa bakeng sa liphokotso" o tla sebelisoa ho BASEBETSI KAOFELA, e seng bao e leng litho tsa NUM feela, hape e seng le ho basebetsi ba merafo feela!

Ana ke maiteko a ho qala a ka sebelisoang a fihletsoeng ke Kopano e kholo e akaretsang ea Merafo (Mining Summit) – foramo eo ho eona NUM mmoho le mekhatlo e meng e leng intastering ea merafo e kopane le bahiri mmoho le baemeli ba mmuso mme ha buisanoa ka litaba tse bohlokoa tse tla tsoelang bohle molemo.

Seabo sa NUM se ile sa ananeloa haholo bakeng sa ho tiisetsa hore Letona la Litshelete, Derek Keys le fetole melao ea khafa ha le ne le phatlalatsa puo ea lona ea litekanyetso tsa litshelete (budget) palamenteng mohla la 17 Hlakubele. Ho fetoloa ha molao ona oa khafa ho tla bakela mmuso litshenyehelo tse ka bang R100 million selemong se latelang ka baka la khafa eo e sa fumanoang, mme e ile ho batho ba fokolitsoeng mesebetsing.

Basebetsi ba Morafo ba Randfontein ba hoanta ho ea liofising tsa bahiri.

Likete-kete tsa basebetsi ba morafong li ile tsa hoanta ho ea JCI Randfontein Estate Mine ho ea ipelaetsa khahlanong le khatello le khethollo ea merabe. Mokhoanto ona oa histori e ne e le o khutsitseng o se nang merusu mme o ne o tshoaretsoe sebakeng sa bolulo se laoloang ke mokhatlo oa Conservative Party (CP).

Tseo ba neng ba li batla ke tsena: Ho khutlisetsoa ha basebetsi ba ileng ba tebeloa mesebetsing ea bona ka mokhoa o se nang toka, ho kenyelletsa le basebetsi ba tebetsoeng ka bongata ka la 28 May 1992. Hona ho etsuoe kantle ha likhaoletso tse itseng (unconditional).

- Ho amoheloa ha NUM ka botlalo.
- Ho felisoe khethollo ea merabe.
- Ho tshoaroa hampe ha litho tsa NUM ho felisoe.
- Ho tshoengoa le ho tshosoa ha litho tsa NUM ho felisoe ka potlako.
- Basebetsi ba fumanang moputso o tlase e be R900 bonyane ka khoeli.
- Ho hlongoe mokhoa o nang le bokhoni bo holimo oa ho lefa meputso.
- Ho ntshioa ha basebetsi ba lemetseng sepetlele pele ho nako ho emisoe.
- Ho be le tlhokomelo e nepahetseng ea phekolo bakeng sa basebetsi ba tsoileng likotsi.
- Ho emisoe ka ho khutlisetsoa basebetsi morao linaheng tsa bona ka baka la liphekolo tse entsoeng mme ha fumanoa hore ba na le mahloko a itseng.
- General Manager Mr. Fleetwood a lebohe mosebetsi (resignation) ka potlako.

Ho ne ho ena le maponesa le masole a mangata mmoho le balebeli ba UN, International Red Cross le Randfontein Peace Committee ba neng ba bohile hore mohoanto ona o tla tsamaea joang.

Ha ho oa ka ha ba le merusu. Lengolo la litletlebo le ile la nehoa batsamaisi (management) ba morafo mme bona ba ne ba tshoanela ho fana ka karabo hara matsatsi a leshome le metso e mene (14).